

УДК 343.9(477)

DOI: 10.31359/2312-3427-2020-4-1-150

**Д.О. Грицишен, д-р екон. наук, професор
Заслужений економіст України, декан факультету публічного
управління та права**

Державний університет «Житомирська політехніка»

ОЦІНКА ДОВІРИ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ДО УКРАЇНИ З ПОЗИЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті проведено оцінку довіри внутрішніх стейкхолдерів до соціальних інституцій, в тому числі до суб'єктів реалізації державної кримінальної політики у сфері запобігання та протидії економічній злочинності. Проаналізовано динаміку прямих іноземних інвестицій в Україну, в тому числі. темпи зростання (зменшення) обсягу прямих інвестицій за регіонами України (2015-2019 роки). Оцінено очікування іноземних інвесторів від державної політики загалом та окремі рішення державної влади, що оцінюються як економічні злочини. Проведено опитування іноземних інвесторів щодо впливу діяльності державної влади на інвестиційні рішення. Досліджено позицію та рішення зовнішніх стратегічних інвесторів стосовно надання Україні інвестиційних ресурсів у разі введення чергового локдауну. Здійснено опитування іноземних інвесторів щодо факторів, які впливають на інвестиційні рішення. Головним стримуючим фактором надходження інвестицій в країну є недовіра до судової системи, яка очолила анти-рейтинг (1 місце серед всіх респондентів), розповсюджена корупція займає друге місце серед опитаних іноземних інвесторів. Визначено ступінь привабливості України з позиції іноземних інвесторів. Проведено опитування іноземних інвесторів щодо дієвості заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України. Визначено, що найбільший позитивний вплив на підвищення інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів матимуть впроваджені ефективні заходи боротьби з корупцією, перезапуск судової системи та призначення на ключові позиції реформаторів з високою репутацією.

Ключові слова: економічна злочинність, корупція, стейкхолдери, іноземні інвестори, інвестиційна привабливість.

Постановка проблеми. Економічна злочинність є небезпечним явищем, яке вкоренилося в усіх сферах функціонування держави та виступає негативним чинником на шляху до розбудови країни європейського зразка. Варто зауважити, що економічна злочинність власне як є фактором розвитку соціально-економічних відносин так і виступає продуктом соціально-економічного розвитку держави. Тому запобігання злочинам у цій сфері є важливим завданням, яке постало перед органами державної влади. Протягом останніх десятиліть інтерес менеджерів до питання взаємовідносин із заінтересованими сторонами постійно підсилюється, оскільки важко знайти ефективний механізм узгодження інтересів стейкхолдерів, зокрема у сфері запобігання та протидії економічній злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню проблемних питань теорії зацікавлених сторін (стейкхолдерів) присвячені роботи таких зарубіжних та вітчизняних учених, як: Е. Фрімана, П. Данселмі, Р. Аскофа, Р. Гранта, Т. Доналдсона, Л. Престона, А. Уікса, Дж. Барні, А. Аммарі, І. Репенка, Н. Краснокутської, М. Петрова, К. Солодухіна, Р. Струк, Р. Кендалл, О. Краковецької, А. Закалюк тощо. Науковцями визначено зміст теорії зацікавлених сторін, сформовано концептуальні підходи до класифікації зацікавлених сторін, розкрито питання визначення основних стейкхолдерів та кола їх інтересів. Проте актуальним нині залишається питання щодо оцінювання довіри стейкхолдерів до України з позиції запобігання та протидії економічній злочинності.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є оцінювання довіри стейкхолдерів до України з позиції запобігання та протидії економічній злочинності.

Виклад основного матеріалу. Внутрішні та зовнішні стейкхолдери є особливо важливими з позиції формування та реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності. Варто зауважити, що спочатку стейкхолдерів лише розглядали в контексті зацікавлених сторін щодо діяльності підприємства. «Основи стейкхолдерської теорії, відомої як теорії зацікавлених сторін, почали формуватися ще в 30-ті роки ХХ століття як такі, що стосувалися бізнесу. Відправним пунктом теорії є твердження про те, що цілі компанії набагато ширші, ніж створення прибутку для її власників. Вони також включають у себе турботу про добробут значно ширшого кола агентів: акціонерів, працівників компанії, клієнтів, постачальників, державної влади, суспільства в цілому. Рассел Аскоф пізніше розширює межі поняття стейкхолдерів та виділяє «майбутні покоління» як окрему групу. На його

думку, менеджери не повинні приймати рішень, які б обмежували сферу вибору нових поколінь в майбутньому» [1, с. 156].

В останні десятиліття теорія зацікавлених сторін все частіше використовується в науці для розробки та оцінки ефективності державної політики та системи державного управління в цілому. Відповідно досить важливим при вивченні державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності є вивчення зацікавлених сторін, якими зазвичай виступають суб'єкти економічної діяльності. При визначенні особливості впливу економічної злочинності та систему економічних відносин були проаналізовані думка внутрішніх стейкхолдерів. Варто наголосити, що важливим при розробці державної кримінальної політики є оцінка довіри внутрішніх стейкхолдерів до соціальних інституцій, в тому числі до суб'єктів реалізації державної кримінальної політики у сфері запобігання та протидії економічній злочинності (табл. 1).

Для оцінки інтересів зовнішніх стейкхолдерів пропонуємо до уваги вивчення думки іноземних суб'єктів економічних відносин в Україні. Зважаючи на специфічний об'єкт дослідження, вважаємо, що такими стейкхолдерами є іноземні інвестори, які вкладають кошти в економіку України (рис. 1 та табл. 2).

Проаналізувавши динаміку прямих іноземних інвестицій в Україну можна стверджувати про її нестійкий та мінливий характер. Найбільше прямих іноземних інвестицій з моменту своєї незалежності Україна отримала у 2008 році у розмірі 9,9 млрд.дол. США. У період 2014-2015 років спостерігалось різке скорочення та навіть від'ємне значення ПІІ в країну, що пов'язане з фінансовою кризою, яка охопила весь світ. Починаючи з 2016 року розмір ПІІ поступово зростає та у 2019 році досяг 5,1 млрд.дол. США, що є позитивним явищем для економіки держави. Співвідношення прямих іноземних інвестицій до ВВП було найвищим у 2005 році і складало 8,3%, а протягом останніх років не перевищує 4%.

1. Довіра населення до соціальних інституцій [2]

Соціальний інститут	Зовсім не довіряю	Скоріше не довіряю	Скоріше довіряю	Повністю довіряю	Важко відповісти	Баланс довіри-недовіри*
Президент України	30,4	29,8	25,7	8,2	6,0	-26,3
Верховна Рада України	35,4	40,7	15,8	1,5	6,5	-58,8
Уряд України	36,9	37,9	16,4	1,7	7,1	-56,7
Державний апарат (чиновники)	40,1	39,3	9,9	2,1	8,5	-67,4
Голова вашого міста/селища/села	14,0	22,0	45,1	8,9	10,1	18,0
Місцева рада вашого міста / селища / села	14,5	22,8	43,3	6,7	12,7	12,7
Збройні Сили України	9,8	17,6	48,4	17,8	6,5	38,8
Державна прикордонна служба	13,0	21,5	43,1	12,1	10,4	20,7
Національна гвардія України	15,2	22,1	41,4	10,8	10,6	14,9
Національна поліція	21,4	31,8	31,1	5,2	10,5	-16,9
Служба безпеки України (СБУ)	21,8	29,2	29,1	4,7	15,2	-17,2
Державна служба з надзвичайних ситуацій	12,5	16,1	45,4	14,7	11,3	31,5
Прокуратура	35,4	34,6	14,2	2,9	12,9	-52,9
Суди (судова система в цілому)	42,5	32,9	12,1	2,2	10,3	-61,1
Місцевий суд у вашому районі, місті	33,6	29,3	15,8	2,9	18,4	-44,2
Верховний Суд	36,1	26,7	15,5	3,3	18,4	-44,0
Конституційний Суд України	39,2	25,5	14,5	3,9	16,7	-46,3
Національне антикорупційне бюро України	43,1	29,4	10,1	1,6	15,7	-60,8
Спеціалізована антикорупційна прокуратура	43,2	27,1	10,8	1,5	17,4	-58,0
Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	43,3	27,7	9,4	1,8	17,9	-59,8
Вищий антикорупційний суд	44,3	25,9	10,4	2,1	17,3	-57,7
Уповноважений Верховної Ради з прав людини	19,7	18,5	27,2	5,2	29,4	-5,8
ЗМІ України	20,5	28,6	38,3	4,7	7,9	-6,1
ЗМІ Росії	55,4	23,9	6,8	1,0	13,0	-71,5
Національний банк України	28,0	36,4	22,8	2,6	10,2	-39,0
Комерційні банки	36,6	36,4	15,1	2,7	9,2	-55,2

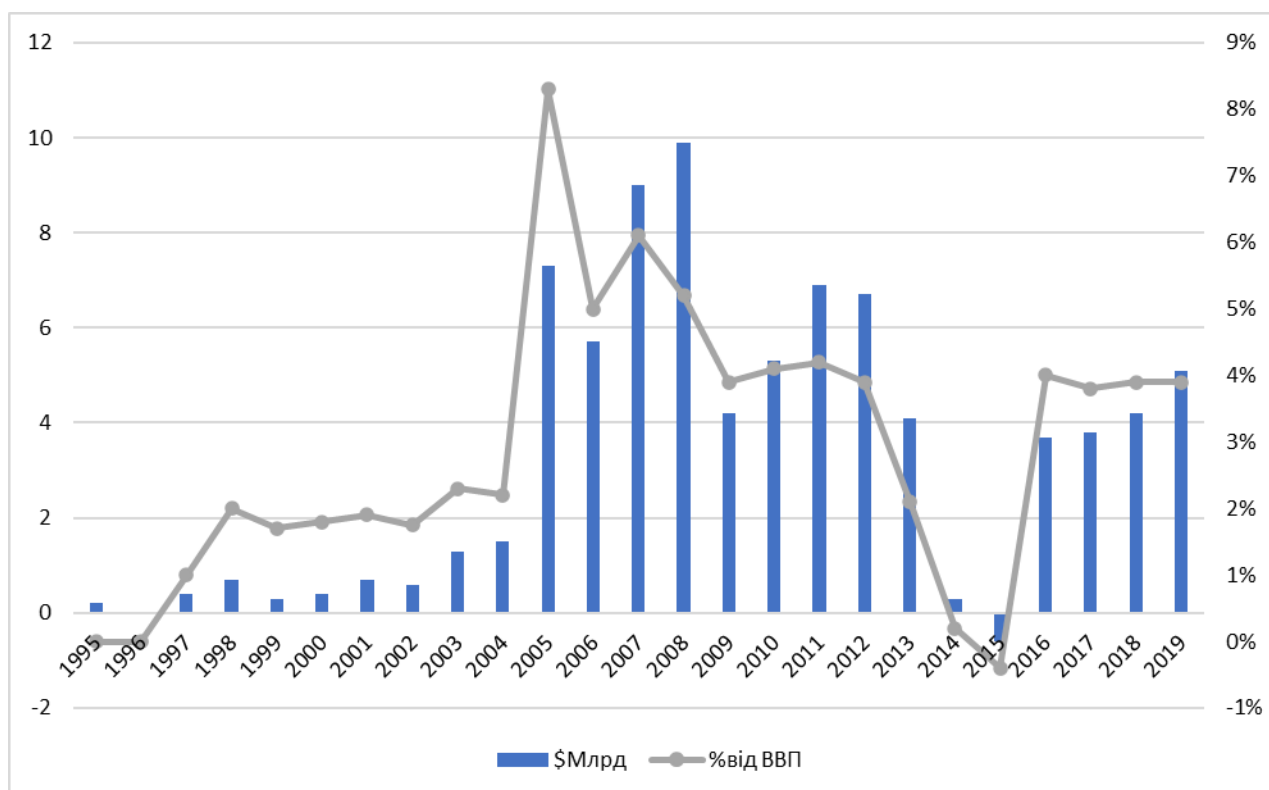

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в Україну [3]

Відповідно до цього оцінимо очікування іноземних інвесторів від державної політики загалом та окремі рішення державної влади, що оцінюються як економічні злочини. Інформаційною базою вивчення та аналізу очікувань іноземних інвесторів є «П'яте щорічне опитування іноземних інвесторів» [3]. Зазначене опитування проводилося протягом 2019 р. через онлайн-платформу Info Sapiens. Опитування пройшли 117 іноземних інвесторів, серед яких 62 % - стратегічні інвесторами, а 74 % інвестор, що мають інвестиції в Україні. Окремі аспекти опитування, що стосуються державної політики представлено на рис. 2, 3, 4, 5.

2. Темпи зростання (зменшення) обсягу прямих інвестицій за регіонами України (2015-2019) (у відсотках до початку року)

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6
Вінницька	84,2	95,9	110,5	111,9	106,4
Волинська	91,1	99,6	102,1	102,2	119,5
Дніпропетровська	69,7	86,6	105,6	95,9	107,4
Донецька	75,3	71,5	89,3	115,5	108,6
Житомирська	85,7	97,1	104,9	103,2	105,2
Закарпатська	93,3	101,7	102,5	105,6	105,1
Запорізька	80,9	126,5	105,5	98,9	101,3

1	2	3	4	5	6
Івано-Франківська	90,4	98,8	109,4	98,9	80,9
Київська	91,0	95,2	104,7	100,6	103,0
Кіровоградська	74,3	112,3	119,0	98,8	107,7
Луганська	76,8	98,3	100,4	99,8	102,3
Львівська	94,1	80,7	111,6	101,9	117,8
Миколаївська	93,0	100,3	96,5	107,0	138,5
Одеська	92,8	93,1	97,9	104,1	102,2
Полтавська	96,2	100,3	100,6	101,7	113,7
Рівненська	82,3	79,9	84,1	97,2	103,2
Сумська	75,6	95,4	95,6	101,6	107,3
Тернопільська	88,1	97,9	93,4	223,7	49,2
Харківська	90,8	42,3	99,4	102,2	116,9
Херсонська	101,3	95,4	108,5	93,7	119,8
Хмельницька	87,5	95,5	108,0	117,4	101,2
Черкаська	67,8	96,1	100,4	98,2	108,3
Чернівецька	86,1	96,7	74,6	107,0	116,4
Чернігівська	92,3	261,9	178,0	101,4	101,6
м.Київ	85,8	107,6	99,0	106,4	111,2

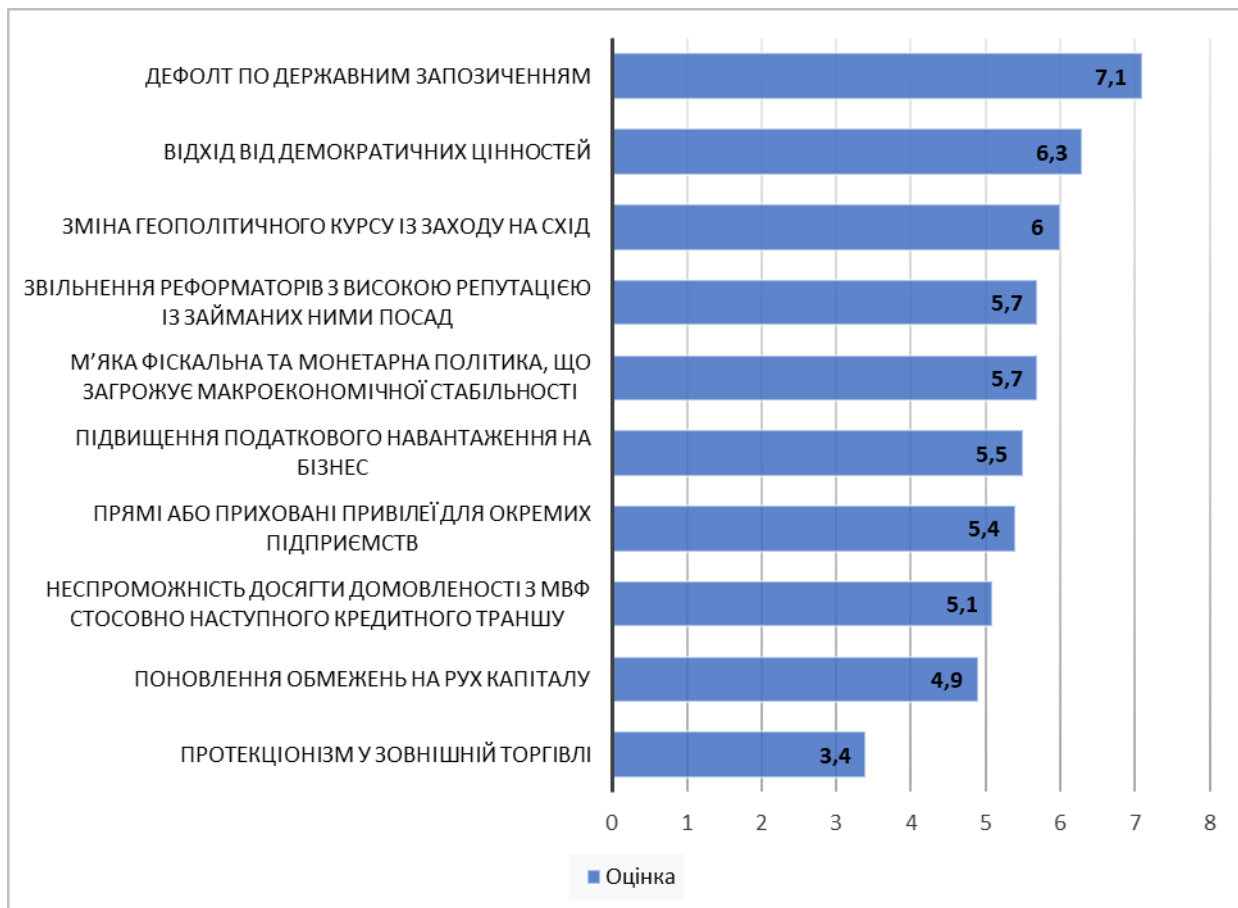

Рис. 2. Результати опитування іноземних інвесторів щодо впливу діяльності державної влади на інвестиційні рішення [3]

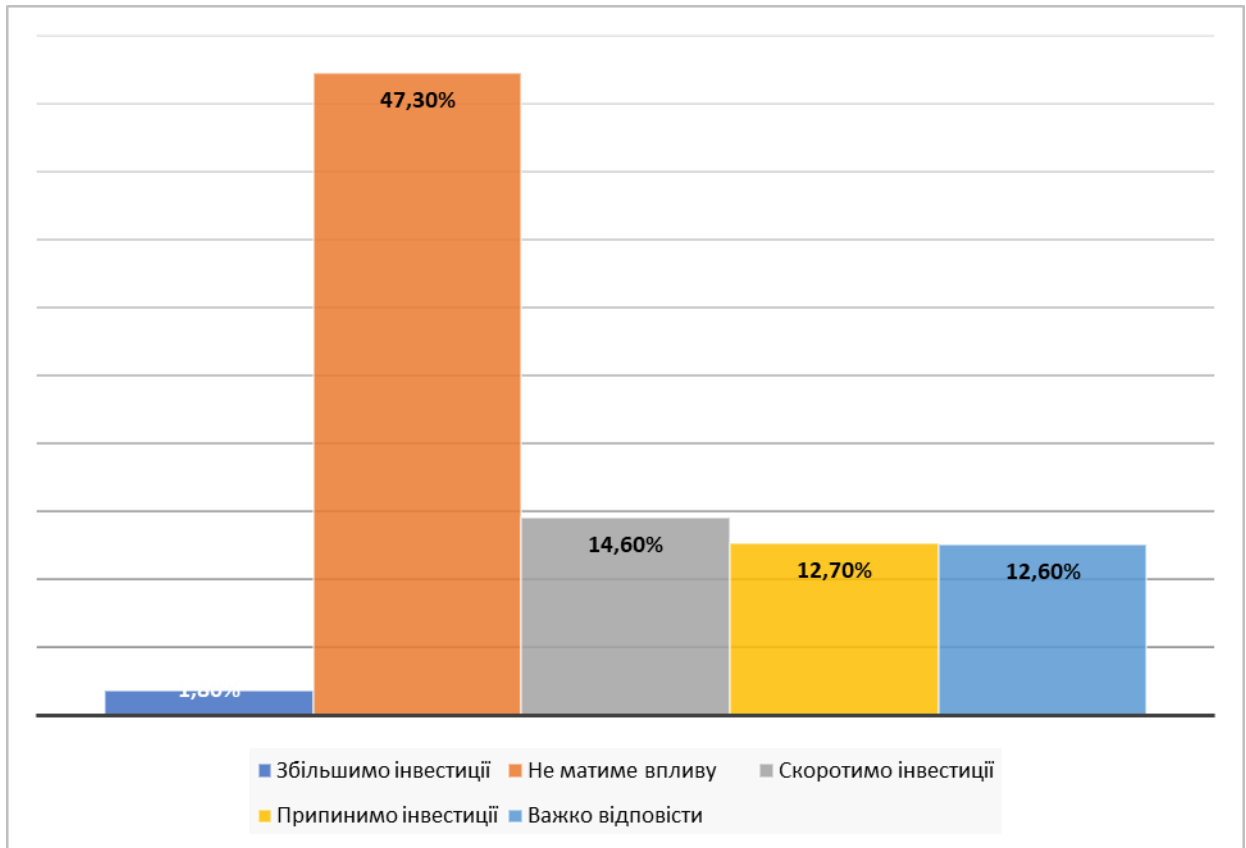

Рис. 3. Результати опитування іноземних інвесторів щодо впливу локдауну на інвестиційні рішення [3]

За результатами проведеного опитування стосовно бар'єрів для притоку іноземним інвестиціям в Україну можна зробити наступні висновки. Головним стримуючим фактором надходження інвестицій в країну є недовіра до судової системи, яка очолила анти-рейтинг (1 місце серед всіх респондентів). Розповсюджена корупція займає друге місце серед опитаних іноземних інвесторів. Ці два негативних фактори є важливою перешкодою для іноземних інвесторів стосовно вкладення фінансових активів у розвиток України. Репресивні дії правоохоронних органів, обтяжливе та мінливе законодавство, монополізація ринків та захоплення влади олігархами, складне податкове адміністрування, а також обмеження на рух капіталу та валютні операції інвестори також вбачають суттєвими перешкодами для інвестування в Україну.

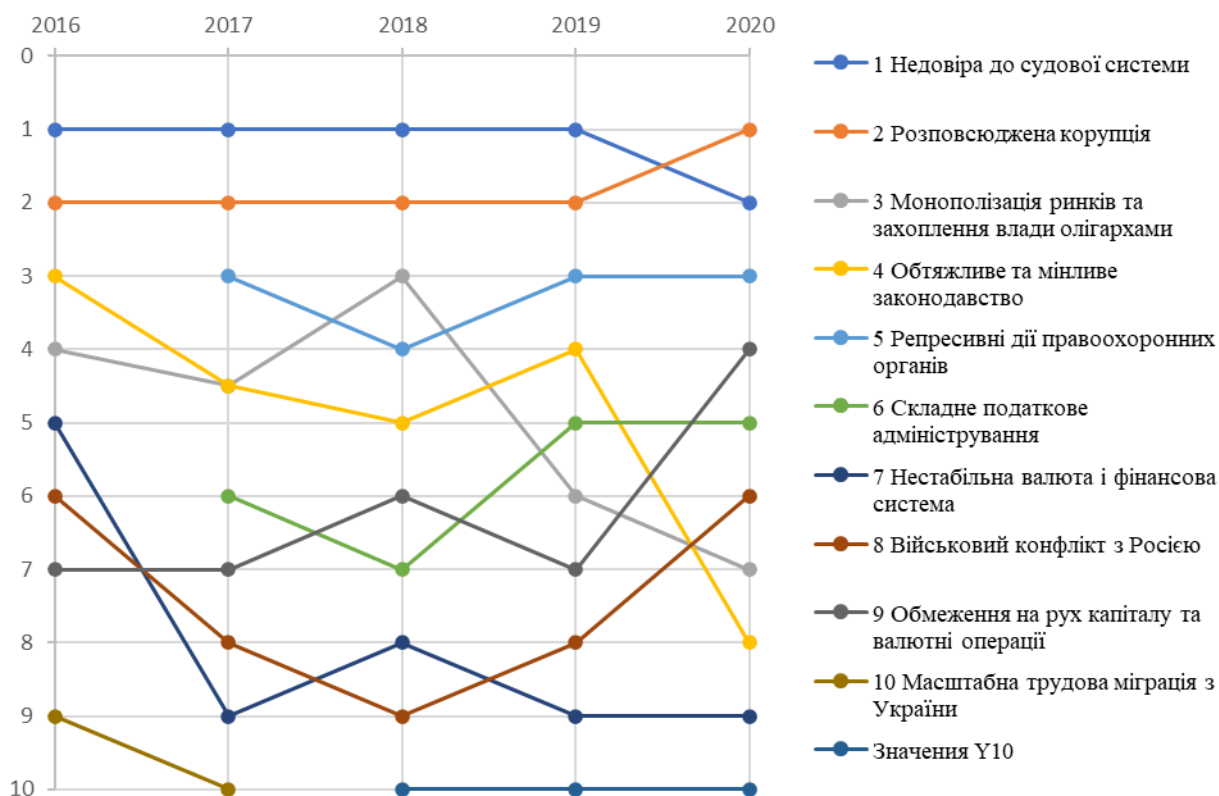

Рис. 4. Результати опитування іноземних інвесторів щодо факторів, які впливають на інвестиційні рішення

Рис. 5. Результати опитування іноземних інвесторів щодо ступеня впливу факторів, які впливають на інвестиційні рішення

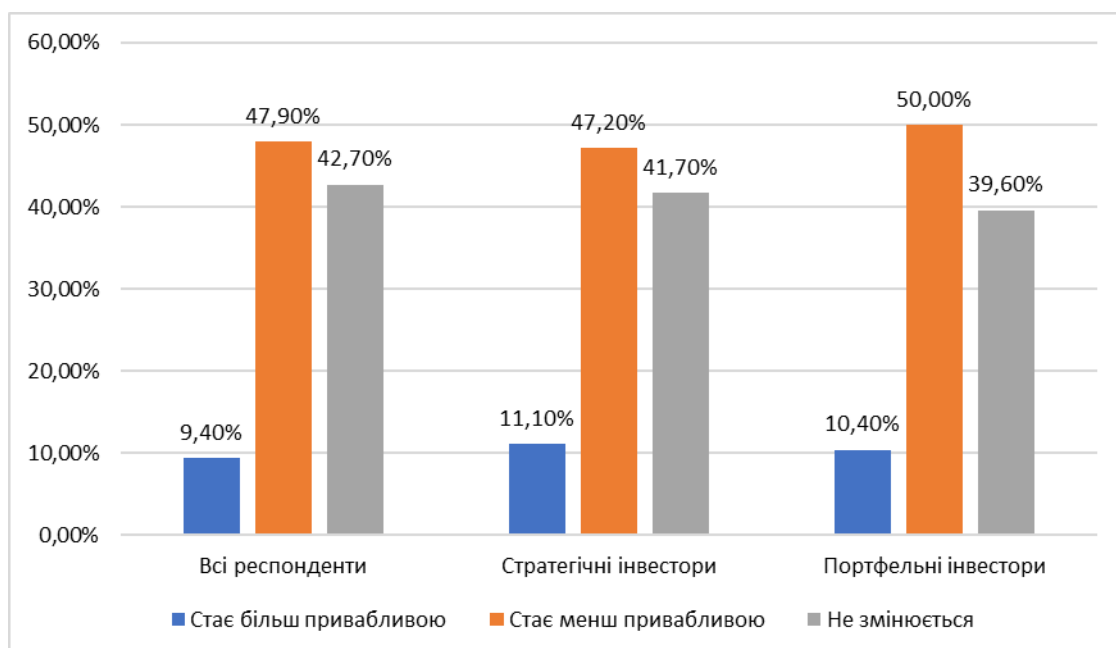

Рис. 6. Ступінь привабливості України з позиції іноземних інвесторів

Оцінивши відповіді респондентів стосовно інвестиційної привабливості України доцільно зазначити, що 47,9% вважають її менш привабливою, ніж у попередні періоди. В той же час 42,7% опитаних інвесторів стверджують, що Україна не змінила інвестиційної привабливості, і лише 9,4% інвесторів переконані у тому, що Україна стає більш привабливою для інвестування.

Рис. 7. Результати опитування іноземних інвесторів щодо дієвості заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України

Проаналізувавши існуючі наукові підходи щодо заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України варто зазначити наступне [3-6]. Найбільший позитивний вплив матимуть впроваджені ефективні заходи боротьби з корупцією (8,1 з 10 балів). Друге та третє місце займають перезапуск судової системи та призначення на ключові позиції реформаторів з високою репутацією. Не менш важливим заходом, який підвищить рівень інвестицій в країні є впровадження дієвих кроків з розмежування політики та бізнес-інтересів, а також обмеження впливу олігархів. Слід відмітити, що найменший вплив на надходження іноземних інвестицій матимуть прозора масштабна приватизація, покращення інфраструктури і логістики, а також перегляд угоди про Асоціацію з ЄС з метою розширення доступу до ринку ЄС.

Висновки. Отже, важливим при розробці державної кримінальної політики є оцінка довіри внутрішніх стейкхолдерів до соціальних інституцій, в тому числі до суб'єктів реалізації державної кримінальної політики у сфері запобігання та протидії економічній злочинності. Визначено, що стейкхолдерами економічних відносин в Україні є іноземні інвестори, які вкладають кошти в економіку держави. Проаналізовано динаміку прямих іноземних інвестицій в Україну, в результаті чого оцінено її характер як нестійкий та мінливий. Оцінено очікування іноземних інвесторів від державної політики загалом та окремі рішення державної влади, що оцінюються як економічні злочини.

Бібліографічний список.

1. Гаценко Л.В. Теорія зацікавлених сторін (стейкхолдерів): історія розвитку та проблемні питання для подальших досліджень / Л.В. Гаценко // Водний транспорт. – 2016. – Вип. 1. – С. 156-160. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2016_1_27

2. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020р.). Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r>

3. П'яте щорічне опитування іноземних інвесторів, 2020. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2020/11/2020_ForeignInvestorSurvey_Presentation_ua.pdf

4. Cherchata, A., Popovychenko, I., Andrusiv, U., Simkiv, L., Kliukha, O & Horai, O. (2020). A methodology for analysis and assessment of business processes of Ukrainian enterprises. *Management Science Letters*, 10(3), 631-640. doi: 10.5267/j.msl.2019.9.016.

5. Andrusiv, U., Kinash, I., Cherchata, A., Polyanska, A., Dzoba, O., Tarasova, T & Lysak, H. (2020). Experience and prospects of innovation development venture capital financing. *Management Science Letters*, 10(4), 781-788. doi: [10.5267/j.msl.2019.10.019](https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.10.019)

6. Тарасова Т.О., Черчата А.О. Соціально-перетворюючі інвестиції як механізм консолідації фінансових ресурсів державного та приватного секторів *Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 14 травня 2020 р. Харків : ХДУХТ, 2020. С. 67–68. URL: http://elib.hduht.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5472/1/tk2_14.05.20.pdf

References.

1. Hatsenko L.V. Teoriia zatsikavlenykh storin (steikkholderiv): istoriia rozvytku ta problemni pytannia dlia podalshykh doslidzhen / L.V. Hatsenko // *Vodnyi transport*. – 2016. – Vyp. 1. – S. 156-160. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2016_1_27 [in Ukrainian]

2. Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini, riven doviry do sotsialnykh instytutiv ta politykiv, elektoralni oriientsatsii hromadian (zhovten–lystopad 2020r.). Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-oriientsatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r> [in Ukrainian]

3. Piate shchorichne opytuvannia inozemnykh investoriv, 2020. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2020/11/2020_ForeignInvestorSurvey_Presentation_ua.pdf [in Ukrainian]

4. Cherchata, A., Popovychenko, I., Andrusiv, U., Simkiv, L., Kliukha, O & Horai, O. (2020). A methodology for analysis and assessment of business processes of Ukrainian enterprises. *Management Science Letters*, 10(3), 631-640. doi: 10.5267/j.msl.2019.9.016.

5. Andrusiv, U., Kinash, I., Cherchata, A., Polyanska, A., Dzoba, O., Tarasova, T & Lysak, H. (2020). Experience and prospects of innovation

development venture capital financing. *Management Science Letters* , 10(4), 781-788. doi: [10.5267/j.msl.2019.10.019](https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.10.019)

6. Tarasova T.O., Cherchata A.O. (2020) Social`no-peretvoryuyuchi investy`ciyi yak mexanizm konsolidaciyi finansovy`x resursiv derzhavnogo ta pry`vatnogo sektoriv [Socially transformative investments as a mechanism for consolidating financial resources of the public and private sectors]. Proceedings of the Rozvy`tok xarchovy`x vy`robny`cztv, restorannogo ta gotel`nogo gospodarstv i torgivli: problemy`, perspekty`vy`, efekty`vnist`: Mizhnarodna naukovo-prakty`chna konferenciya (Ukraine, Xarkiv, 14 travnya, 2020) (eds. O. I. Cherevko ta in.), Xarkiv: XDUXT, pp. 67–68.

Грицишен Д.А. Оценка доверия стейкхолдеров в Украине с позиции предотвращения и противодействия экономической преступности.

В статье проведена оценка доверия внутренних стейкхолдеров в социальных институтов, в том числе к субъектам реализации государственной уголовной политики в сфере предотвращения и противодействия экономической преступности. Проанализирована динамика прямых иностранных инвестиций в Украину, в том числе. темпы роста (снижения) объема прямых инвестиций по регионам Украины (2015-2019 годы). Оценен ожидания иностранных инвесторов от государственной политики в целом и отдельные решения государственной власти, которые оцениваются как экономические преступления. Проведен опрос иностранных инвесторов о влиянии деятельности государственной власти на инвестиционные решения. Исследована позицию и решение внешних стратегических инвесторов о предоставлении Украине инвестиционных ресурсов в случае введения очередного локдауна. Осуществлен опрос иностранных инвесторов относительно факторов, влияющих на инвестиционные решения. Главным сдерживающим фактором притока инвестиций в страну является недоверие к судебной системе, которая возглавила анти-рейтинг (1 место среди всех респондентов), распространенная коррупция занимает второе место среди опрошенных иностранных инвесторов. Определена степень привлекательности Украины с позиции иностранных инвесторов. Проведен опрос иностранных инвесторов относительно действенности мер, направленных на повышение инвестиционной привлекательности Украины. Определено, что наибольшее положительное влияние на повышение инвестиционной привлекательности Украины для

иностранных инвесторов будут внедрены эффективные меры борьбы с коррупцией, перезапуск судебной системы и назначение на ключевые позиции реформаторов с высокой репутацией.

Ключевые слова: экономическая преступность, коррупция, стейкхолдеры, иностранные инвесторы, инвестиционная привлекательность.

Gritsishen DO Assessment of stakeholders' trust in Ukraine from the standpoint of preventing and combating economic crime.

The article assesses the confidence of domestic stakeholders in social institutions, including the subjects of state criminal policy in the field of preventing and combating economic crime. The dynamics of foreign direct investment in Ukraine, including. growth rates (decrease) of direct investments by regions of Ukraine (2015-2019). The expectations of foreign investors from the state policy in general and individual decisions of the state authorities, which are assessed as economic crimes, are assessed. A survey of foreign investors on the impact of government on investment decisions. The position and decisions of external strategic investors regarding the provision of investment resources to Ukraine in case of another lockdown are studied. A survey of foreign investors on the factors influencing investment decisions. The main constraint on investment in the country is distrust of the judiciary, which topped the anti-rating (1st place among all respondents), widespread corruption ranks second among foreign investors surveyed. The degree of attractiveness of Ukraine from the standpoint of foreign investors is determined. A survey of foreign investors on the effectiveness of measures aimed at increasing the investment attractiveness of Ukraine. It is determined that the greatest positive impact on increasing Ukraine's investment attractiveness for foreign investors will be implemented by effective measures to combat corruption, restart the judiciary and appoint high-ranking reformers to key positions.

Key words: economic crime, corruption, stakeholders, foreign investors, investment attractiveness.

Стаття надійшла до редакції: 10.12.2020 р.